

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Чупріної Олени Вадимівни

**"Методика розвитку мовлення учнів початкових класів
із застосуванням мультимедійних засобів",**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення інтенсифікації мовленнєвого і комунікативного розвитку учнів початкової школи. Погляд на сучасну початкову освіту має здійснюватися під кутом зору тих завдань (соціальних, педагогічних, психологічних), які постають сьогодні перед закладами загальної середньої освіти. У системі шкільної мовної освіти відбуваються особливо помітні зміни, які, безумовно, впливають і на її початковий етап. У цьому контексті актуальною є мета початкової мовної освіти — формування національно свідомої, духовно багатого мовно-мовленнєвої особистості, яка володіє вміннями комунікативно доцільно використовувати мовні засоби в різних сферах і видах мовленнєвої діяльності.

Сучасні науковці розглядають мультимедійні засоби як потужний освітній потенціал для оптимізації процесу навчання української мови, зокрема розвитку мовлення школярів, який у поєднанні з телекомунікаційними технологіями розв'язує проблему доступу до нових джерел різноманітної за змістом і формами презентації сучасної інформації. Своєчасність і соціальна значущість аналізованого дослідження підкреслюється його зв'язком із тематичним планом кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка і завданнями, визначеними чинними програмами для початкової ланки загальноосвітньої школи у світлі вимог Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті та Концепції «Нова українська школа». Тому тему дисертаційного дослідження Олени Вадимівни Чупріної "Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів", предметом якої є методика розвитку мовлення учнів 3 – 4 класів із застосуванням мультимедійних засобів на уроках української мови слід вважати актуальною і сучасною.

Констатуємо, що в роботі вмотивовано і коректно визначено об'єкт, предмет і мету дослідження. Сформульовані дисертанткою завдання логічно впливають із мети, утворюючи взаємоузгоджене поєднання, яке у взаємодії з обраними методами уможливило успішність дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них і загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 332 найменування, із них 11 іноземних, додатків. Повний обсяг дисертації становить 281 сторінка, із них 180 сторінок основного тексту. Робота містить 10 таблиць, 7 рисунків, які ілюструють текстову частину. Структура і внутрішні зв'язки між розділами та підрозділами дисертації в цілому доцільні і концептуально витримані.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами й темами; окреслено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; подано відомості про наукову новизну, теоретичну і практичну значущість здобутих результатів, а також їхню апробацію й упровадження в навчальний процес.

Перший розділ дисертації – «Теоретичні засади розвитку мовлення учнів початкових класів» – присвячено встановленню психологічного і психолінгвістичного підґрунтя, а також педагогічних передумов мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку; проаналізовано понятійно-категоріальний апарат проблеми розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів. Дослідниця зазначає, що період молодшого шкільного віку є етапом важливих соціальних змін, сенситивним періодом для розвитку особистісних якостей дитини та сприятливим для початку формування потреб учнів у процесі навчання. Одним із найважливіших завдань для дітей у цьому віці є навчитися висловлювати свої думки правильно, послідовно, точно і виразно. Володіння мовою як інструментом спілкування формує систему ціннісних ставлень до себе і до оточення, а також забезпечує адаптацію до умов шкільного життя. На основі опрацювання наукових джерел дисертантка сформулювала низку теоретичних положень психолінгвістики для розроблення методики розвитку мовлення учнів початкових класів. Зроблено

висновок, що усну форму мовлення забезпечують такі види мовленнєвої діяльності, як аудіювання і говоріння, а писемну – читання і письмо. З-поміж спеціальних засобів оптимізації процесу навчання і розвитку мовлення для гармонійного інтегрування різних видів інформації результативним визначено мультимедійні засоби, які дають можливість збагачувати і розширювати безпосередній чуттєвий досвід учнів, розвивати спостережливість, пізнання конкретних властивостей предметів під час практичної діяльності.

У дисертації ґрунтовно окреслено провідні підходи (компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, системно-описовий, текстоцентричний та функціонально-стилістичний) та принципи (загальнодидактичні, лінгводидактичні, лінгвометодичні) навчання української мови і розвитку мовлення, які є педагогічними передумовами досліджуваної проблеми. Особливу увагу дисертантка акцентує на тому, що форми, методи та засоби навчання, спрямовані на розвиток мовлення учнів початкових класів, необхідно добирати відповідно до мети і змісту навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей та пізнавальних інтересів учнів.

Розвиток мовлення учнів початкових класів дослідниця характеризує як пріоритетний принцип навчання, який передбачає: систему роботи, спрямовану на забезпечення словникового запасу учнів, розвиток граматичного ладу їхнього мовлення; практичне засвоєння норм української літературної мови; формування в учнів умінь і навичок сприймати, відтворювати та будувати усні й писемні висловлювання відповідно до мети та умов спілкування.

Другий розділ дисертації — «Теоретичні засади використання мультимедійних засобів на уроках української мови в початкових класах» — присвячено встановленню теоретичних аспектів застосування мультимедіа в освітньому просторі; аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду використання мультимедійних технологій у початковій школі; розгляду мультимедійних засобів у системі форм, методів і прийомів роботи з розвитку мовлення учнів початкових класів.

У дисертації охарактеризовано поняття «мультимедіа», наведено контекстуальні визначення цього поняття та суміжних із ним (*мультимедійна технологія, мультимедійні засоби, мультимедійні продукти*) за джерелами сучасної науково-технічної літератури. На основі аналізу зроблено висновок, що *мультимедійна технологія* окреслює порядок розроблення, функціонування та застосування засобів оброблення інформації, сукупність методів, прийомів і програмно-методичних засобів для реалізації навчально-виховної мети, розв'язання окремих дидактичних та виховних завдань. Наведено структуру компонентів мультимедійних засобів у якій вони представлені двома складниками — апаратними та програмними, а також жанри електронних навчальних видань, які трактуються як електронні продукти теоретичного чи практико-орієнтованого характеру і спрямовані на формування і розвиток в учнів початкової школи лінгвістичної і комунікативної компетентностей. Наведено запропоновану І. Хижняк чітку класифікацію жанрів електронної лінгвометодики, які доцільно застосовувати під час навчання мови і мовлення в початковій школі. Виокремлено засоби, які є найбільш ефективними — *комп'ютерні тренажери, автоматизовані навчальні системи, комп'ютерні навчальні ігри, мультимедійні презентації, відео-демонстрації*. Водночас дисертантка зазначає, що запровадження мультимедійних технологій в освітньому процесі гальмується низкою чинників – школи устатковані значною кількістю застарілих комп'ютерів, які за технічними характеристиками не є безпечними для здоров'я користувачів; комп'ютерної техніки не вистачає для всіх учнів у класі, тому учні змушені працювати по черзі, що знижує їхню ефективність; найчастіше програмові навчальні засоби використовуються вчителями лише для перевірки знань і вмінь учнів, тобто вузькофункційно.

Для реалізації експериментальної методики дисертантка особливу увагу приділила поєднанню інтерактивних можливостей комп'ютера з комунікативними особливостями графіки, фото та відеозображення, анімації, звука, спрямованих на застосування у роботі з текстом, реченням, словосполученням, словом, що й покладено в основу експериментальної

методики розвитку мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів, яка ґрунтується на поєднанні традиційних й інноваційних методів і засобів навчання.

У тексті другого розділу проаналізовано методи, прийоми і засоби навчання, які істотно впливають на емоційну сферу учнів, сприяючи підвищенню їхньої пізнавальної активності, інтересу до предмета. Дисертантка пропонує практичний матеріал щодо використання мультимедійних засобів на різних етапах уроку української мови — під час перевірки домашніх завдань; під час оголошення теми уроку; під час пояснення нової теми; для контролю знань (тестування); під час пояснення та запису домашнього завдання.

Особливої, високої оцінки заслуговують наведені в розділі зразки ситуаційних комунікативних вправ із мультимедійним супроводом, описана методика застосування яких є варіативною: учитель на свій розсуд може коригувати зміст пропонованої ситуації спілкування і спосіб її презентації учням, а також форму кінцевого продукту спілкування. Окремі вправи розраховані на індивідуальне виконання, на роботу в парі, у невеликих групах. Для вчителів подано орієнтацію на відповідні сайти, на яких подано матеріал, що створює можливість на високому рівні підготувати урок, дібрати цікаву інформацію для учнів. Зроблено висновок про те, що використання мультимедійних засобів на уроках створює умови для успішного досягнення педагогічних цілей освітнього процесу. Раціональне комплексне застосування їх необхідно здійснювати з урахуванням індивідуально-вікових інтересів учнів, особливостей мети і змісту навчання.

Третій розділ дисертаційного дослідження — «Експериментально-дослідна робота з розвитку мовлення учнів 3 – 4 класів із застосуванням мультимедійних засобів» — презентує програму педагогічного експерименту та констатування навчальних досягнень учнів; лінгводидактичну модель й експериментальну методику розвитку мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів та перевірку й аналіз результатів її впровадження.

Проведені констатувальні зрізи стану розвитку мовлення учнів 3 – 4 класів відповідно до визначених критеріїв та здійснений аналіз їхніх результатів засвідчив недоліки у виконанні учнями поставлених завдань. У більшості учнів 3 – 4 класів за всіма критеріями виявлено середній рівень розвитку мовлення, а також низку труднощів. Зафіксовано також неоднозначне ставлення вчителів до застосування мультимедійних засобів на уроках української мови. В основному ці засоби застосовують для формування в учнів і засвоєння ними програмових мовних знань. Робота з розвитку мовлення, зокрема орієнтування на комунікативну мету у процесі формування мовних знань і вмінь посідає другорядне місце..

Констатувальний етап експериментального дослідження передбачав педагогічне проектування, початковим етапом якого було *моделювання*, яке дало можливість дослідниці відтворити, проаналізувати й оцінити основні етапи освітнього процесу, його структурні елементи та особливості поведінки суб'єктів. Дисертантка застосувала лінгводидактичну модель, яка передбачала опис складників процесу з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між ними — цільовий, змістовий, технологічний та оцінювально-результативний. У дисертації подано характеристики зазначених компонентів, застосування яких здійснено з дотриманням дидактичних і лінгводидактичних принципів з орієнтацією на змістові лінії сучасної програми з української мови для початкової школи — *мовленнєву, мовну, соціокультурну і діяльнісну*.

Експериментальна методика передбачала розроблення системи навчальних вправ із застосуванням мультимедійних засобів імітативного, конструктивного і творчого характеру. З цією метою було проаналізовано наявну мультимедійну продукцію з української мови і мовлення для початкових класів на сайті, де наведено електронну продукцію всіх виробників України. Здійснений аналіз дав можливість визначитися, продукцію яких виробників доцільно використати для розроблення системи експериментальних навчальних вправ (підготовчих, текстових і творчо-ситуаційних) із підтримкою мультимедійних презентацій. У

тексті дисертації наведено приклади вправ кожної групи, а повний обсяг їх представлено у відповідному додатку.

Зазначимо, що створений дисертанткою мультимедійний супровід до пропонованих груп вправ дав можливість презентувати авторське бачення дібраного матеріалу в досить реалістичному і змістовному варіанті. Саме розроблення мультимедійного супроводу здійснювалося поетапно — від планування, проектування, інформаційного наповнення до програмної реалізації — редагування та ілюстративного наповнення презентацій.

У ході впровадження експериментальної методики спостерігалася позитивна динаміка розвитку мовлення учнів за визначеними критеріями. З метою встановлення відмінностей у рівнях розвитку мовлення учнів експериментальних і контрольних класів дослідниця використала *метод перевірки статистичних гіпотез*. Виконання учнями спеціальних завдань оцінювалося за 12-бальною шкалою та визначеними критеріями. Якісні показники розвитку мовлення учнів представлено в таблицях за критеріями формувального експерименту — *початкового, середнього, достатнього і високого рівнів*. Порівняння табличних даних засвідчило, що на початку формувального етапу експерименту вибірки контрольних й експериментальних класів не мали статистично значущих розбіжностей. Натомість за результатами кінцевого етапу дослідження між рівнями розвитку мовлення учнів експериментальних і контрольних класів виявлено істотну різницю. У кінці формувального етапу експерименту в контрольних класах переважав *середній* рівень, а в експериментальних — *достатній*. Здобуті й наведені статистичні дані засвідчили позитивну динаміку рівня розвитку мовлення учнів ЕК, що підтверджує ефективність експериментальної методики. Під час експериментального навчання спостерігалася активізація учнів до «живого» спілкування, пізнавальної і творчої діяльності, підвищувався рівень мотивації до навчання, зростало бажання досягти успіху.

Бесіди з учителями й учнями підтвердили ефективність експериментальної методики, а спостереження за навчальним процесом свідчило, що застосування

системи вправ з мультимедійною презентацією сприяє розвитку мислення і мовлення учнів, помітно урізноманітнює процес навчання української мови. Відбувалося це шляхом візуалізації статичної і динамічної інформації яскравим зображенням, ігровими елементами, що відкривало низку можливостей для різнобічного, нетрадиційного, і головне, наочного осмислення учнями предметного матеріалу.

Зроблені загальні висновки узгоджено зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними і ґрунтовними, що забезпечено коректним використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації. Уміння аналізувати різноманітні наукові проблеми і педагогічні факти, здатність розробляти власні технології формування у студентів важливих професійних компетентностей є презентативними рисами дослідницького портрета шановної Олени Вадимівни.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційного дослідження, апробація його результатів є достатньою. Опубліковані у фахових виданнях матеріали експериментальної методики, а також подані в додатках навчальні вправи із застосуванням мультимедійних презентацій є цінними для дослідників, викладачів закладів післядипломної освіти, які здійснюють перепідготовку вчителів початкових класів, аспірантів і докторантів.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаю увагу до окремих аспектів, які потребують певних пояснень, уточнень чи корекції, а саме:

1. Сумнівною є необхідність уточнення в підрозділі 1.3 першого розділу таких понять: «мова», «мовлення», «розвиток мовлення», «мовленнєва діяльність», «компетенція», «компетентність», «підхід до навчання», «принципи навчання», «форма навчання», «метод навчання», «засіб навчання», оскільки вони вже неодноразово «уточнювалися» в різних дисертаційних дослідженнях, тому, на нашу думку, достатньо було б сформульованих й уточнених у 2 розділі понять, пов'язаних із застосуванням мультимедійних засобів навчання.

2. Незважаючи на виявлені і сформульовані суперечності між вимогами до «інформаційної культури сучасного вчителя і його реальним рівнем комп'ютерної грамотності», у дисертації не приділено достатньої уваги проблемі підготовки вчителя до застосування саме мультимедійних засобів у процесі навчання української мови.

3. У списку використаних джерел необхідно було б ширше подати дисертаційні дослідження українських учених, які розкривають ідеї застосування мультимедійних презентацій на уроках у початкових класах.

4. У межах виконаного дослідження був би потрібний аналіз особливостей застосування навчальних вправ на інтегрованих уроках української мови.

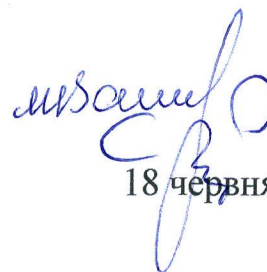
5. У дисертації в окремому підрозділі подано приклади використання мультимедійних засобів у зарубіжному досвіді, однак за відсутності при цьому відповідного аналітичного узагальнення навіть у висновках до розділу, цілісного уявлення про ступінь дослідження проблеми у зарубіжному досвіді не складається.

6. Висловимо також зауваження, які стосуються мовного оформлення тексту дисертації, оскільки вони є типовими, хоча вже неодноразово озвучувалися: паралельно зі словом *складник* у тексті дисертації використовується калька з російської *складова*; у результаті неправильного перекладу з російської мови слова *позволяет* дисертантка використовує недоречно слово *дозволяє*, замість доречних у цих значеннях *це дало змогу (можливість); дало підставу; уможливило*; нерідко спостерігаються невластиві українському мовленню збіги приголосних звуків у словосполученнях, що знижує милозвучність мовлення; уживання займенника *їх* у препозиції (*їх уживання*) а не в постпозиції щодо дієслова, як це потрібно (*уживання їх*).

Однак висловлені зауваження до дисертаційної роботи є здебільшого рекомендаційного характеру, тому не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, але можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Загальний висновок. Аналізоване дисертаційне дослідження є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка має теоретичне і прикладне значення, містить нові, раніше не захищені наукові положення. Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання дисертантки і практичні вміння з предмета дослідження, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати наукові та прикладні проблеми. Тому викладене вище дає всі підстави вважати, що дисертація «Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів» є оригінальним, цілісним і науково виваженим дослідженням, яке відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її автор – Чупріна Олена Вадимівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
професор кафедри теорії і методики
початкової освіти Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

 Вашуленко М.С.
18 червня 2019 року

Підпис засвідчує

